

Рэцэнзіі

Профессор Никита Ильич Толстой / Библиографический указатель по славянскому и общему языкознанию. — Самарканд: Самаркандский гос. ун-т им. Алишера Навои, 1983. — 112 с.

В этом году советские слависты отметили шестидесятилетие профессора Московского университета, заведующего сектором в Институте славяноведения и балканистики АН СССР, члена Македонской и Венской академий Никиты Ильича Толстого, много сделавшего и для изучения белорусского языка и фольклора, а также для развития белорусской славистики. К этой дате Самаркандский университет выпустил библиографический указатель трудов Н. И. Толстого, задуманный как первый выпуск серии библиографических указателей по общему и славянскому языкознанию (персоналия).

Указатель открывается кратким предисловием и вступительной статьей профессора В. М. Мокиенко, характеризующей научную и педагогическую деятельность Никиты Ильича. Далее следуют расположенные в хронологическом порядке аннотированные труды Н. И. Толстого. Труды разбиты на рубрики: статьи, монографии; редактирование; рецензирование; переводы; персоналии и некрологи. Всего в указатель включено 205 работ. Указатель снабжен именным, терминологическим, лингвонимическим индексами, списком основных рецензий на труды Н. И. Толстого и «образцами текстов» — фрагментами из некоторых его работ. Думается, что вместо последнего было бы целесообразнее дать, скажем, перечень авторефератов диссертаций, выполненных учениками Н. И. Толстого.

Библиографический указатель и аннотации работ Н. И. Толстого выполнены с большой тщательностью. Можно, правда, сомневаться в необходимости аннотирования всех работ, включенных в библиографию. Однако, возможно, составителями здесь руководило стремление к последовательному соблюдению

принципа аннотирования. Пропусков в столь большой библиографии почти нет. Отметим, однако, что в нее не попали тезисы докладов Н. И. Толстого «История литературы — история литературного языка (Некоторые общие проблемы и возможности синкретического исследования)», помещенные в сб. «Тыпалогія славянскіх моў і ўзасмадаванне славянскіх літаратур» (Мінск, выд-ва БДУ, 1977, с. 282—284), «Мифологические аспекты древней славянской духовной культуры и последующей народной традиции», включенные в сборник «Международная научная конференция «Славянские культуры и мировой культурный процесс» (Минск, Наука и техника, 1982, с. 49—51). Не нашло отражения редактирование монографий А. Д. Дуличенко «Славянские литературные микроязыки. Вопросы формирования и развития» (Таллин, Валгус, 1981, 324 с.), Г. А. Цыхуна «Типологические проблемы балканославянского языкового ареала» (Минск, Наука и техника, 1981). Есть неточности в описаниях позиций 150 и 151, 67, 123, 128; позиция 157 относится к 1981, а не к 1982 году. Это, однако, частности. Самаркандские товарищи, составители сборника и редакторы А. М. Бушуй и В. М. Мокиенко сделали изданием книги большое и полезное дело. Следует пожелать успеха этому полезному начинанию. Одним из основателей самаркандской славистики был Л. И. Ройзензон (1920—1977); было бы справедливым один из ближайших выпусков библиографии посвящать его трудам. Но и другие персональные библиографии советских лингвистов будут встречены специалистами с интересом и благодарностью.

А. Е. Супрун

Г. А. Цыхун. Типологические проблемы балканославянского языкового ареала. — Минск: Наука и техника. 1981. — 230 с.

Кніга Г. Цыхуна з'яўляецца адной

з нямногіх сярод існуючых сінтэтычных прац па балканістыцы, якую можна аднесці да здабыткаў еўрапейскага мовазнаўства. Ужо адно гэта надае ёй вялікую вартасць. Па-другое, у галіне параўнальнага вывучэння славянскіх моў гэта бадай што адзіная праца, у якой балканаславянская лінгвістычная праблема тыка вылучана як цэлае на фоне іншых славянскіх моў. Тым самым яна адкрывае новыя перспектывы ў развіцці параўнальнай граматыкі славянскіх моў, чымі «пасынкамі» да нядаўняга часу з'яўляліся балканаславянскія мовы. Тлумачыцца гэта немагчымасцю аддзяліць параўнальнае вывучэнне славянскіх моў ад гіпатэтычнай праславянскай «моўнай матэрыі» пры спробе прасачыць у параўнальным плане развіццё граматыкі славянскіх моў у шырокім яе разуменні. У сувязі з тым, што тыпалагічныя змены ў балканаславянскіх мовах на фоне іншых славянскіх моў зводзяцца ў асноўным да адносна хуткага перамяшчэння з марфалагічнага на сінтаксічны ўзровень цэлага шэрагу катэгорый, якія традыцыйна разглядаюцца ў раздзеле марфалогіі, існуючыя параўнальныя граматыкі славянскіх моў у значнай ступені ігнаруюць даныя балгарскай і македонскай моў. Іх праблема тыка амаль не закранаецца ў гэтых граматыках, калі не лічыць кароткіх заўваг аб «страце» (або адсутнасці) скланення ці інфінітыву. Такім чынам, сінтаксічныя механізмы функцыянавання названых катэгорый і граматычных форм знаходзяцца па-за межамі цікавасці даследчыкаў параўнальнай граматыкі славянскіх моў, тым больш што пры вывучэнні славянскага сінтаксісу толькі ў невялікай ступені прымаецца пад увагу генезіс ці зыходны агульнаславянскі стан асобных рэгіянальных сінтаксічных інвараў.

Нельга не сказаць і таго, што такія даследаванні з'яўляюцца больш рэдкімі і вядуцца менш кампетэнтна і комплексна, чым ранейшыя параўнальныя славянскія даследаванні ў галіне фанетыкі і марфалогіі. Выклікана гэта перш за ўсё радыкальным абмежаваннем перспектывы асобных даследчыкаў, звязаным з іх больш вузкай спецыялізацыяй. Такага звужэння перспектывы шчасліва пазбегнуў Г. Цыхун. Паходзячы ў этнічна-моўных адносінах з самай перыферыі ўсходняга славянства, ён добра ведае па меншай меры па адной мове з астатніх славянскіх моўных груп (балгарскую і польскую), што з'яўляецца элементарнай перадумовай пашырэння даследчыцкай перспектывы.

Праблема спосабаў і этапаў пераходу з марфалагічнага на сінтаксічны ўзровень, якая належыць раг excellence да праблематыкі моўнай тыпалогіі, да гэтага часу практычна не ставілася ў славістыцы. Механізм такога пераходу можна выявіць толькі шляхам шырокага абгульнення, якое прымае пад увагу побач з гісторыяй балканаславянскіх моў таксама іх сучасную і гістарычную дыялекталогію, не гаворачы ўжо аб залежнасці развіцця балканаславянскіх моўных тэндэнцый ад развіцця сусед-

ніх — неславянскіх — моў балканскага моўнага саюзу, а таксама неславянскіх моў за межамі Балканаў, паколькі гэтыя мовы дэманструюць тэндэнцыі развіцця, супольныя з іншымі славянскімі мовамі.

Праца Г. Цыхуна і ставіць перад сабой за мэту дасягненне менавіта такой перспектывы, і тое, што не ва ўсіх выпадках яна падпарадкоўвае сабе гэтую шырокую перспектыву, тлумачыцца сапраўды наватарскім характарам даследавання. У прыватнасці, існуюць значныя разыходжанні паміж лакалізацыйнай эпіцэнтрай балканаславянскіх інвараў «у сферы выражэння склонава-прыназоўнікавых адносін» (канструкцыі з *на*; *стра*та *склонавых форм*) і данымі С. Стойкава (Stojkov St. *Nominale Kasusformen in der bulgarischen Sprache. — Welt der Slaven, 1968, № 1*). З карт і апісанняў С. Стойкава вынікае, што эпіцэнтр «страты скланення» павінен знаходзіцца прыблізна там, дзе Г. Цыхун лакалізуе цэнтр распаўсюджвання аналітычных форм ступеняў параўнання. Было б дарэчы сустрэць у кнізе крытыку іншых існуючых ці лёгка ўзнаўляльных інтэрпрэтацый развіцця балканаславянскіх граматычных з'яў у галіне сінтаксісу (іменнай групы).

У галіне тыпалогіі славянскіх моў праца Г. Цыхуна ў многіх адносінах мае выключна піянерскі характар. У першую чаргу гэта датычыць гістарычнай тыпалогіі, якая ў славістыцы проста не існуе, калі не лічыць доказам яе «існавання» ужыванне час ад часу яе назвы. Такім чынам, праца Г. Цыхуна «Типологические проблемы балканославянского языкового ареала» ўносіць значны ўклад не толькі ў славістычную балканістыку, але і ў параўнальную граматыку славянскіх моў.

Х. Ажахоўска

А. Н. Ш а р а н д а. Сравнительная типология категорий предлога (на материале немецкого, русского и белорусского языков). — Минск: Наука и техника, 1981. — 230 с.

Манаграфія А. М. Шаранды — гэта спецыяльнае даследаванне, прысвечанае параўнальнаму вывучэнню тыпалогіі прыназоўнікаў у нямецкай і дзвюх роднасных рускай і беларускай мовах. Праца складаецца з пяці асобных раздзелаў.

У першым з іх разглядаюцца некаторыя агульныя пытанні тэорыі прыназоўніка, яго значэнне, віды і тыпы сінтаксічных адносін, якія выражаюцца адпаведнымі склонава-прыназоўнікавымі канструкцыямі ў структуры сказа. Надзвычай важным з'яўляецца тое, што аўтар не проста раскрывае розныя, а часамі і супрацьлеглыя погляды вучоных на прыроду і функцыю прыназоўніка, але і выказвае сваю прынцыповую думку адносна аб'екта даследавання. Прыназоўнік, паводле канцэпцыі аўтара, — катэгорыя марфалагічная, а не ўзроўні словазлучэння ці сказа — катэгорыя сінтаксічная. Прыназоўнікі не служаць яд-ром сінтаксічных структур. Яны выкары-